

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-64>

УДК 338.439.5:635](477)

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ

FEATURES AND CHALLENGES OF THE VEGETABLE MARKET DEVELOPMENT

Швець Віталій Анатолійович

аспірант кафедри,

Вінницький національний аграрний університет

ORCID: <http://orcid.org/0009-0009-1551-0656>**Shvets Vitalii**

Vinnytsia National Agrarian University

У статті виділено особливості розвитку товарних ринків для овочевої продукції, запропоновано ряд регуляторних заходів, спрямованих на підтримку базових ланок овочівництва і формування регіональних ринків збуту. Акцентовано проблеми сировинного забезпечення овочепереробних підприємств, реструктуризації економічних зв'язків сировинною та переробною ланками, формування багатофункціональних кооперативів виробників овочів для їх первинної обробки і зберігання на ринках домогосподарств, об'єктивному перерозподілу доданої вартості у ринковому процесі формування ціни на овочі. Зауважено, що в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки експорт овочевої сировини слід проводити за залишковим принципом, впроваджуючи квотування експорту ряду продукції овочівництва. Наведено оптимальну систему необхідних адаптивних заходів, реалізація яких дозволить врегулювати розвиток ринку овочевої продукції України в умовах економічної та геополітичної нестабільності, ґрунтуючись на селективному і відтворювальному підходах. Обґрунтовано, що застосування системи таких заходів дозволить забезпечити стійкість ринку овочів, яка, в свою чергу, є основою продовольчої безпеки держави.

Ключові слова: ринок овочевої продукції, адаптивні заходи, селективне регулювання, продовольча безпека, додана вартість, стійкість ринків.

The article highlights the peculiarities of the development of vegetable commodity markets and the main problems. The features of demand for vegetable products in modern conditions are analyzed. The author proposes a number of regulatory measures aimed at supporting the main links of vegetable production and the formation of regional sales markets. The author focuses on the problems of raw material supply of vegetable processing enterprises, restructuring of economic relations between raw materials and processing, formation of multifunctional cooperatives of vegetable producers for their primary processing and storage in household markets, objective redistribution of value added in the market process of pricing vegetable products. The key factors influencing the development of the vegetable market in Ukraine are analyzed, taking into account geographical and economic factors, as well as the current conditions of martial law. It is noted that in the conditions of martial law and post-war economic reconstruction, the export of vegetable raw materials should be carried out on a residual basis by introducing export quotas for a number of vegetable products. The main mechanisms that can be used to increase the production of vegetable products and improve their profitability are highlighted. Attention is focused on the increase in demand for organic vegetable products, which makes it possible to actively develop this segment of production. The article presents the optimal system of necessary adaptation measures, the implementation of which will allow regulating the development of the vegetable market of Ukraine in the context of economic and geopolitical instability on the basis of selective and reproductive approaches. The mechanisms of state support and regulation are proposed, the existing mechanisms and instruments for increasing the production of vegetable products in territorial municipalities are considered. It is substantiated that the application of a system of such measures will ensure the sustainability of the vegetable market, which, in turn, is the basis of the state's food security.

Key words: vegetable market, adaptive measures, selective regulation, food security, added value, market resilience.

Постановка проблеми у вигляді та її зв'язок з важливими науково-практичними завданнями. Сучасний внутрішній ринок овочевої продукції в Україні характеризується відносно низьким рівнем розвитку інфраструктури та наявністю комплексу проблем практично на всіх його рівнях: від виробництва продукції до її реалізації кінцевому споживачеві як у свіжому, так і в переробленому вигляді. Така обстановка призводить до значних втрат і обмеженого розвитку внутрішньої переробної галузі, при цьому імпортна продукція домінує практично у всіх сегментах ринку овочів. У зв'язку з військовим станом, коли значна частина працездатного населення залишає країну, а ті, хто залишився, мають недостатню купівельну спроможність, пошук шляхів для поліпшення функціонування ринку овочів стає особливо важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні проблеми ефективного функціонування і напрямів розвитку українських продовольчих ринків, включаючи овочеву продукцію, досліджували Р. М. Логоша, О. Г. Підвальна, І. А. Сало, Л. М. Галат, Б. В. Буркинський та В. М. Лисюк, В. І. Копитко, П. М. Музика та інші.

Формулювання цілей. Дослідження особливостей розвитку ринку овочевої продукції, аналіз проблем конкурентоспроможності української овочевої продукції, дослідження специфіки цього динамічного і висококон'юнктурного сегменту агропродовольчого ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість овочевої продукції в Україні виробляється домогосподарствами, що свідчить про визначальну роль індивідуального сектору у розвитку цього товарного ринку. Згідно зі статистичними даними на 2022 рік, господарства населення виробили 84,5% відкритих овочевих культур і 99,1% картоплі. Протягом періоду з 2016 по 2022 роки спостерігалася тенденція зменшення виробництва картоплі (на 39,1%) та овочів (на 49,3%) [5].

Основними проблемами розвитку ринку овочевої продукції є переважання тіньових каналів у реалізації продукції, недостатність овочесховищ для зберігання у регіонах, обмежений доступ первинних індивідуальних виробників до прибуткових ланок розподілу та реалізації товарів у корпоративних ланцюгах вартості. Ці проблеми призводять до значних втрат доданої вартості для господарств, які реалізують овочі через посередників за мінімальними цінами під час збору врожаю, що призводить до зменшення економічної

доступності продукції для населення, розбалансованості платоспроможного попиту та пропозиції, сезонних коливань цін і зростання частки імпорту в торговельних мережах.

Основною метою функціонування ринку овочів є забезпечення приватних споживачів рівномірним постачанням овочевої продукції в необхідних обсягах та якості, що відповідає платоспроможному попиту протягом всього року. Внутрішній попит на овочі повністю задовольняє вітчизняний виробник, оскільки близько 90% вирощених овочів припадає на господарства населення [6]. Умови надмірного виробництва в окремих галузях споживання істотно збільшують ризики зниження цін до рівня собівартості. Для зменшення цих ризиків можна використовувати експорт. Зараз основними зовнішніми ринками для експорту овочів є Литва, Латвія та Польща, а перспективними ринками визнано країни Західної Європи. Ціни на експорт, за вирахуванням маркетингових витрат, трошки вищі, ніж роздрібні ціни на подібні продукти в Україні, що забезпечує достатню рентабельність (томати, огірки, зелень).

Останнім часом відзначається зростання попиту на продукцію, яка відповідає екологічним стандартам. Враховуючи, що останніми роками інтенсивність хімічного, радіаційного та інших видів антропогенного впливу на довкілля продовжує зростати, і це негативно позначається на здоров'ї людей, питання виробництва чистої продукції набуває підвищеної актуальності. У часі зазначена тенденція збігається з актуалізацією «зеленої революції» приблизно з другої половини ХХ ст. [7] Споживачі вибирають екологічно безпечні овочі з міркувань захисту здоров'я своїх дітей, боротьби з різними захворюваннями та цінують їх харчову цінність. Однією з особливостей такої продукції є асинхронний цикл виробництва та споживання, а також обмежена транспортабельність. Екологічні овочі можна вживати як сирими, так і після обробки, а їх різноманіття часто не замінюється іншими видами. Крім того, важливо враховувати великі витрати на виробництво та зберігання свіжих продуктів. Також однією з перешкод з якою зустрічаються вітчизняні виробники є процес стандартизації та сертифікації такої продукції.

У 2022 році сільгосппідприємства виробили лише 8,1% овочів, у той час як господарства населення внесли значний вклад – 89,3%. Обсяг виробництва на особистих господарствах становив 196856,4 тис. ц, в той час як

в агроформуваннях – 29765,6 тис. ц. Хоча урожайність сільгосппідприємств вища – 253,0 ц/га порівняно з 172,2 ц/га в особистих господарствах. Загальна площа під овочами в Україні склала 389 тис. га, а загальний обсяг виробництва становив 8560 тис. т, при середній урожайності 216 ц/га [5].

Незважаючи на турбулентні події, ринок свіжих овочів в Україні продовжує розвиватися і наближається до стандартів глобального ринку. Овочеві культури залишаються прибутковою галуззю завдяки правильному підходу до виробництва, маркетингу та логістики, що дозволяє отримувати дохід навіть при збільшенні виробництва та спаді ринку [3, с. 49].

Фрагментація ринку виявляється не тільки в різноманітті видів і географічному розподілі, але і в існуванні неконтрольованого ринку господарської продукції, який обходить ринкові елементи інфраструктури. Відсутність підготовки продукції перед продажем у дрібних виробників поглиблює їхню неконкурентоспроможність на імпортному ринку. Недостатнє інформаційне забезпечення суб'єктів ринку перешкоджає адекватній оцінці ситуації та управлінським рішенням для поліпшення. Також важливо відзначити обмежені дані про виробництво та споживання овочів у господарствах населення, що ускладнює вивчення динаміки та обсягів споживання овочів за їхніми видами через відсутність відповідної статистики [1, с. 42].

На овочевому ринку України залишається невелике різноманіття продуктів. Основну частку асортименту становлять культури, що входять у борщовий набір. У нашій країні відсутні такі важливі вітамінні продукти, як солодкий перець, баклажани, часник та ряд інших зелених та салатних культур. Їх загальний внесок у виробництво становить лише 6,2%, що далеко відповідає 25–35% в Європі. Аналіз попиту та пропозиції з 2015 по 2022 роки показує, що обсяг овочевого ринку (загальний обсяг виробництва) за цей період зросла на 75,5%, але темпи зростання продукції для споживання (фонд споживання) зросли лише на 49% [9, с. 141]. Таким чином, необхідно розширити асортимент пропозиції, знизити витрати виробництва і забезпечити потужності для зберігання.

Розвиток овочевого ринку та його перехід до цивілізованого та регульованого стану передбачає впровадження науково обґрунтованої державної політики у галузі регулювання виробництва і цін на овочі, створення

ефективної інфраструктури для ринку овочів, підвищення інформованості та мобільності виробників та споживачів у виборі місця та характеристик реалізації овочів, а також контролю використання електронно-касових апаратів і впровадження сучасних маркетингових стратегій та методів регулювання.

Для ефективного розвитку сучасного овочівництва необхідно вдосконалити маркетинг в галузі, впроваджувати інноваційно-інвестиційні моделі розвитку, постійно вдосконалювати технології вирощування, зберігання і реалізації овочів. Спеціалізовані великотоварні господарства мають значущі переваги перед дрібними виробниками у вирішенні цих завдань [8]. Враховуючи, формування об'єднаних територіальних громад та перспективи для створення дієвих обслуговуючих кооперативів у них, може бути корисним для координації робіт з впровадження інновацій та ефективних маркетингових стратегій у сільськогосподарських підприємствах.

Галузь овочівництва є ключовою для економіки держави, визначаючи обсяги пропозиції та вартість основних видів овочів, формуючи значну частку доходів сільськогосподарських виробників і впливаючи на розвиток сільських територій та валютні доходи держави через експорт. У сучасних умовах аграрного виробництва спостерігається інтенсивна конкуренція між різними організаційно-господарськими структурами, особливо між великими аграрними формуваннями, що об'єднані в агрохолдинги, та фермерськими господарствами, які мають переваги для виробництва органічної продукції та сировини.

Розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, ініційованих фермерами, може відігравати провідну роль. Значущою ланкою в цих процесах повинен стати Український державний фонд підтримки фермерських господарств. З метою зниження втрат і пом'якшення сезонних коливань цін, важливо будувати додаткові овочесховища та розробляти програми для розвитку потужностей, уникаючи при цьому значних початкових витрат і довготривалого строку окупності [2, с. 54].

Незважаючи на зростання виробництва та скорочення імпорту, внутрішнє споживання овочів в Україні ще не повністю задовольняється. Для подолання сформованих інерційних тенденцій і виходу на світовий ринок важливо стимулювати розвиток інфраструктури та вживати заходів для підтримки вітчизняних виробників. Це особливо актуально для

великих та середніх сільгосппідприємств, які інтегровані в систему організованого збуту і мають укладені договори на постачання продукції. Порівняно з цим, сільські домогосподарства, що спрямовані на агропродовольчі ринки, зазнають значних втрат через втрату сільськогосподарських угідь та економічні труднощі внаслідок конфлікту та ракетних ударів по інфраструктурі.

Створення достатньої кількості подібних кооперативів, як показує світовий досвід, може сприяти збільшенню доходів селян завдяки гарантованому збуту за оптимальними цінами і уникненню або принаймні суттєвому зменшенню ризиків непередбачених втрат, зокрема від негативних погодних умов і перенесення виробництва овочів до більш безпечних регіонів. Проте на сьогоднішній день інфраструктура ще не повністю готова для цього.

Серед ключових чинників, що визначають формування цін на овочеву продукцію в ринкових умовах, залишаються пріоритетними:

- зона продажу (цінова зона в межах економічного району);
- строки реалізації;
- якість продукції;
- канали реалізації;
- сортові характеристики культур та інші [1, с. 37].

Деякі з них впливають лише на попит, тоді як інші впливають на пропозицію. Однак чинники, такі як якість продукції, сезонність виробництва та державна політика, можуть одночасно впливати і на обсяг пропозиції, і на розмір попиту на продукцію.

Підвищені ціни на імпортні овочі сприяли посиленню позицій вітчизняних виробників, але збільшення операційних витрат ускладнює розширення виробництва. Незважаючи на скорочення імпорту овочів, вони є важливим джерелом свіжих овочів для споживачів, що зумовлено кліматичними та споживчими особливостями.

Ефективність овочепродуктового підкомплексу значно залежить від системи економічних відносин між сільськогосподарськими, заготівельними, переробними і торговельними підприємствами. Ланки виробництва, зберігання, переробки, реалізації та споживання є компонентами єдиної системи, відповідно досягти прибутковості однієї ланки за рахунок інших неможливо [4, с. 145].

Раціональне управління стратегічними альтернативами і цільовими пріоритетами розвитку ринку овочів на рівні держави і суб'єктів

господарювання має базуватися на принципах системності і науковості, реалізація яких передбачає моніторинг і моделювання динаміки ринку овочевої продукції.

Вибір виробником напрямку переробки варто здійснювати, враховуючи оцінку привабливості його основних сегментів (консервація, заморожування, сушка). Наразі найбільш привабливим є сегмент сушіння через нестабільність ринку і високий обсяг імпоротної продукції на цьому сегменті.

Внаслідок активних бойових дій та тимчасової окупації деяких територій, ринок переорієнтовується на максимальне віддалення від зони бойових дій, зокрема на західні, центральні та південно-західні області.

Важливо активно розвивати організацію ринку овочів за допомогою впровадження реформ і державного регулювання, зокрема, щодо адаптації чинного законодавства України до міжнародних та європейських вимог.

Введення українських малих та середніх виробників овочів на ринок роздрібною торгівлі ставить перед ними високі вимоги, такі як необхідність забезпечення великих обсягів продукції, регулярність поставок, а також відповідність стандартам у сферах логістики, упаковки, сертифікації та документації. Однак навіть при бажанні дрібному фермерові важко виконати ці вимоги, оскільки інші витрати для невеликих господарств є високими.

Вимоги супермаркетів до товару із податком на додану вартість стають додатковим бар'єром, оскільки більшість дрібних виробників не є платниками ПДВ. Найважливіше ще те, що жоден з торговельних ланцюгів не готовий оплачувати поставку продукції відразу – середній термін відстрочки платежу коливається від 14 до 45 днів. У той час, коли на оптовому чи роздрібному ринку оплату можна отримати в той же день, а також не треба сплачувати ПДВ, і продукцію можна реалізувати без додаткових витрат на упаковку чи сертифікацію виробництва. Для навіть досить великих компаній відстрочка платежу визнається великим навантаженням через високі процентні ставки за кредитами та інфляційні процеси в Україні [6].

Аналізуючи особливості ринку овочевої продукції, можна визначити конкретні обмеження, які сповільнюють розвиток вітчизняного овочівництва та утруднюють задоволення платоспроможного попиту населення. Низький рівень розвитку інфраструктури в суттєвій мірі впливає на труднощі виробництва, зберігання та маркетингу овочевої продукції

в умовах зростаючого імпорту при обмеженій державній підтримці для учасників ринку. Ефективне вирішення цих проблем передбачає використання механізмів регулювання ринку через взаємодію держави та галузевого бізнесу, посилення інформаційно-консультативних функцій та створення інфраструктурних кластерів. Прийняття обґрунтованих управлінських рішень для вибору стратегічних альтернатив та цільових пріоритетів розвитку ринку овочів, як на рівні держави, так і на рівні окремих господарських суб'єктів, повинно базуватися на принципах системності та науковості. Реалізація цих принципів передбачає прогнозування стану і динаміки ринків овочевої продукції.

Враховуючи втрати для сільськогосподарського сектора через агресію Російської Федерації, що призвела до непридатності частини сільськогосподарських угідь використовуваних для вирощування овочів, стає важливим планування нових кооперативних ланцюгів виробництва овочевої продукції. Ці ланцюги повинні включати забезпечення сховищ для зберігання, що сприятиме більш справедливому розподілу доданої вартості між ланками ланцюга та забезпечить рівний доступ господарствам населення (учасникам кооперативів) до заходів державної підтримки.

Однак на регіональному рівні відсутні норми, які б підтримували пріоритетне будівництво кооперативних сховищ для овочевої продукції, як важливої частини ефективного агропродовольчого ланцюга. Пропонована система регулювання розвитку ринку овочевої продукції включає три основні напрями.

1. Формування кооперативних ланцюгів виробництва овочевої продукції, що включають у себе сховища для зберігання, передбачає впровадження адаптивних заходів, серед яких:

- укрупнення окремих виробників овочевої продукції шляхом формування багатофункціональних кооперативів, які забезпечують зберігання продукції протягом року і здійснюють первинну переробку овочів;

- задіяння альтернативних механізмів фінансування будівництва кооперативних овочесховищ: за кошти Фонду підтримки малого та середнього бізнесу, грантові кошти тощо;

- спрощення до мінімуму механізму реєстрації місцевих торгових павільйонів з логотипом овочевих кооперативів, що зменшить кількість посередників, оптимізує співвідношення ціна/якість продукції, збільшить това-

рообігу кооперативів за рахунок задоволення платоспроможного попиту населення;

- розробка та застосування регіональних програм розвитку овочевих кооперативів, проведення серед представників господарств інформаційної та навчальної роботи щодо переваг сільськогосподарської кооперації.

2. Забезпечення доступу індивідуальних виробників овочевої продукції та їх кооперативних об'єднань до роздрібних мереж переважно в їх регіонах є пріоритетом. Укладені угоди між торговельними мережами та виробниками товарів включають довгострокові умови оплати, різноманітні маркетингові, логістичні та інші послуги, під час чого розмір платежів визначається мережами в односторонньому порядку. Це призводить до перекидання всіх комерційних ризиків на виробників, що викликає обмежену співпрацю, особливо в сільськогосподарському та овочевому секторах та галузі харчової промисловості. Умови територіальних обмежень можуть призвести до дефіциту певних продуктів харчування на локальних та регіональних ринках, особливо в зоні близької до конфліктів.

Доцільним вважається формування робочих груп, в які включаються департаменти економічної політики та стратегічного планування обласних адміністрацій, а також представники торговельних мереж, підприємств харчової промисловості, сільськогосподарських виробників і обласних організацій роботодавців. Метою цих груп є розробка пропозицій з метою збільшення частки агропродовольчої продукції, зокрема овочевої, в роздрібних мережах (не менше 30% обігу відповідної товарної групи).

3. Підвищення продуктивності виробництва овочів у регіонах стає стратегічним завданням в умовах перехідного періоду економіки на «військові рейки». Для утворення комплексних агропродовольчих ланцюгів вартості необхідно відновити порушені економічні зв'язки між сировинними та переробними ланками. Зокрема, слід сприяти налагодженню паритетних взаємодій між багатофункціональними овочевими кооперативами та промисловими переробними підприємствами регіонів. Це допоможе забезпечити їх якісною та екологічно безпечною вітчизняною сировиною протягом усього року і сприятиме зменшенню імпорту овочів, враховуючи природно-ресурсний потенціал кожної області.

Для підвищення конкурентоспроможності внутрішнього та зовнішнього ринків важливим є впровадження техніко-технологічного онов-

лення виробництва на інноваційній основі. Запропоновано реалізувати такі адаптивні заходи:

– встановлення стійких зв'язків між переробними підприємствами регіонів та багатофункціональними овочевими кооперативами, залучаючи регіональні та місцеві органи влади для забезпечення постачання овочів якісною вітчизняною сировиною упродовж року. Доцільною є можливість створення веб-порталу, який містить інформацію про попит, пропозицію, ціни на овочеву продукцію в регіонах, а також реєстри кооперативів, товаровиробників та переробних підприємств;

– впровадження податкових пільг для виробників овочевої продукції, які переробляють внутрішню сировину;

– створення механізму довгострокового пільгового кредитування для техніко-технологічного оновлення переробних підприємств, з частковим або повним відшкодуванням відсотків за рахунок державного бюджету. Це спрямовано на виробництво конкурентоспроможної овочевої продукції та на організацію переробки відходів овочів.

Висновки і подальші перспективи дослідження. У статті обґрунтовано ключові проблеми розвитку овочевого ринку України та систему регуляторних заходів, спрямованих на їх підтримку і розвиток в умовах економічної та воєнної нестабільності на основі селективного й відтворювального підходів. На ринку овочевих продуктів селективна державна підтримка повинна спрямовуватися на формування сировинної бази українських переробних підприємств, створення додаткових стимулів вирощування овочевих культур із європейськими показниками якості, пільгове кредитування і оподаткування виробників.

Властивістю ринку овочів є перевага виробництва овочів домогосподарствами над підприємствами, тобто доцільним є об'єднання домогосподарств в кооперативи з переробними і поліфункціональними можливостями для первинної обробки продукції з наступним

налагодженням економічних зв'язків «кооперативи – переробні підприємства».

Розвиток ринку овочів у цьому випадку забезпечуватиметься багатофункціональними кооперативами, які матимуть власні овочесховища для зберігання продукції протягом року з метою виводу її на ринок в оптимальні періоди. Формування регіональних ланцюгів підвищення вартості овочевої продукції передбачає заходи підтримки тих овочепереробних підприємств, які співпрацюватимуть з кооперативами.

В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки експорт овочевих товарів доцільно здійснювати за залишковим принципом. Слід впровадити обґрунтовані обсяги квот на експорт овочевих культур, внівши відповідні зміни до формальних інститутів. Враховуючи деструктивну тенденцію перерозподілу доданої вартості на користь сектору торгівлі, необхідно впровадити ряд заходів, спрямованих на формування паритетної взаємодії між виробниками овочів і їх реалізаторами у регіонах.

Прогнозований ефект таких дій передбачає зростання обсягів виробництва овочів у базових ланках ринків, реструктуризацію порушених зв'язків між сировинними і переробними галузями, підвищення ринкової доданої вартості, створення нових робочих місць, що забезпечить стійкість овочевих ринків країни, підвищуючи тим самим продовольчу безпеку держави.

Комплекс заходів регулювання розвитку овочевих ринків може бути використаний державними органами влади та профільними інституціями ринків для підготовки стратегічних документів щодо поточного та повоєнного відновлення економіки та забезпечення продовольчої незалежності, а також вдосконалення механізмів регулювання стратегічних товарних ринків. Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні комплексу регуляторних заходів та їх адаптації до умов реалізації інших ринків: м'ясо-молочного, зернового, олійного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галат Л. М. Особливості ринку свіжих овочів в Україні. *Агросвіт*. Дніпровський державний аграрно-економічний університет, ТОВ «ДКС Центр». 2019. № 11. С. 35–44.
2. Інтеграційні механізми розвитку товарних ринків: монографія / Буркинський Б. В., Лисюк В. М. та ін.; за ред. Буркинського Б. В. Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2019. 387 с.
3. Копитко В. І., Копитко О. В. Напрями розвитку ринку овочевої продукції. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. Випуск 1 (62) 2021. С. 47–52.

4. Музика П. М., Доманська Н.А. Оптові ринки сільськогосподарської продукції: стратегія побудови і функціонування. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*. 2014. Том 16. № 3 (60). С. 140–147.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.09.2023).
6. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/> (дата звернення: 15.10.2023).
7. Маркетингове дослідження ринку овочевої продукції в Україні: монографія / Логоша Р. В., Мазур К. В., Кричковський В. Ю. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. – 340 с. (дата звернення: 20.11.2023)
8. Поліпшення доступу українського агробізнесу до експортних ринків. Овочі та фрукти. *Дослідження проведене в рамках проекту ФАО/ЄБРР*. URL: <https://ukrainefood.org/Doslidzhennia-plodoovochevoho-rynku-Ukrainy-bez-brendiv>. Дослідження-плодоовочевого-ринку-України-без-брендів (дата звернення: 14.11.2023).
9. Сільське господарство України 2022: статистичний збірник. Відп. за вип. О. Прокопенко. Київ Державна служба статистики України, 2023. 230 с.

REFERENCES:

1. Ghalat L. M. (2019) Osoblyvosti rynku svizhykh ovochiv v Ukraini [Features of the market of fresh vegetables in Ukraine]. *Agrosvit*. Dnipro State Agrarian and Economic University, LLC `DKS Center, no. 11.
2. Burkynskiy, B. V., & Lysiuk, V. M. (2019). Intehratsiini mekhanizmy rozvytku tovarnykh rynkiv. [Integration mechanisms for the development of commodity markets] (B. V. Burkynskiy, Ed.). IPREED NAN Ukrainy.
3. Kopytko V., Kopytko O. (2021) Napryamy rozvytku rynku ovochevoi produktsii [Areas of development of the vegetable market]. *Scientific Bulletin «Businedd-Navigator»*, 1 (62).
4. Muzyka P. M., Domansjka N. A. (2014) Optovi rynky siljskoghospodarsjkoji produkciji: strateghija pobudovy i funkcionuvannja [Wholesale markets for agricultural products: strategy of construction and operation]. *Scientific Bulletin of LNU-VMBT named after SZ Gzhytsky*, vol. 16, no. 3 (60).
5. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved January 18, 2024, from <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Ofitsiinyi sait Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy [Official website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. Retrieved January 15, 2024, from <https://minagro.gov.ua>
7. Marketynhove doslidzhennia rynku ovochevoi produktsii v Ukraini [Market research of vegetable products market in Ukraine]: monohrafiia / Lohosha R. V., Mazur K. V., Krychkovskiy V. Iu. Vinnytsia: TOV «TVORY», 2021. 340 p.
8. Polipshennia dostupu ukrainskoho ahrobiznesu do eksportnykh rynkiv. Ovochi ta frukty. Doslidzhennia provedene v ramkakhproektu FAO/EBRR [An improvement of access of the Ukrainian agribusiness is to the export markets. Vegetables and fruit. Study is undertaken within the framework of project of FAO / EBRR]. Retrieved January 14, 2024) from <https://ukrainefood.org/Doslidzhennia-plodoovochevoho-rynku-Ukrainy-bez-brendiv>
9. Prokopenko, O. (2023). Silske hospodarstvo Ukrainy 2022 [Agriculture of Ukraine 2022]: statystychnyi zbirnyk. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.